

Kravets N. P.

Ph.D., Associate Professor

Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv)

PARENTS PARTICIPATION IN UPBRINGING THEIR CHILDREN'S WITH MENTAL RETARDATION AS ACTIVE READERS

Кравець Н.П.

канд. пед. наук, доцент

НПУ імені М.П. Драгоманова (Україна, Київ)

УЧАСТЬ БАТЬКІВ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ У ВИХОВАННІ ЇХ ЯК АКТИВНИХ ЧИТАЧІВ

*This research paper identified the parents' multiple roles in the education of children with intellectual disabilities. The study was conducted with the purpose to identifying the role of parents in development of assessment tool, need assessment of functional skills on the example of children's upbringing as active readers. **Key words:** parents, children with mental retardation, reading, literature, development.*

Проаналізовано участь батьків розумово відсталих учнів у вихованні їх як активних читачів та доведено необхідність активізації діяльності батьків щодо активізації дитячого читання.

***Ключові слова:** батьки, сім'я, розумово відсталі учні, читання літератури, корекція, розвиток.*

В умовах глобалізованого суспільства геополітичні процеси, що в ньому відбуваються, торкаються культурних цінностей кожної країни, зокрема її освіти, рівень розвитку якої на всіх рівнях свідчить про рівень розвитку країни у світі. Щодо освіти неабияку роль в даних процесах відіграє освіта осіб з особливими освітніми потребами, зокрема й розумово відсталих, насамперед тих, які за рівнем розвитку пізнавальних психічних процесів можуть навчатися й здобувати доступну освіту у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах – школах та професійно-технічних навчальних закладах, завдяки чому забезпечиться успішна їх соціалізація й трудова адаптація у суспільстві.

Зважаючи на це, батьки учнів теж повинні проводити свою геополітику місцевого масштабу. Насамперед необхідно організувати спільний контроль щодо формування активних читачів серед розумово відсталих підлітків. Важливо, щоб батьки встановили контроль над дитячим читанням, розділивши сфери впливу: хто за що з членів родини відповідає в контексті формування дитини як активного читача, становлення її як особистості.

Насамперед передбачається реалізація корекційно-розвиткових цілей: розвиток фонематичного слуху, збагачення й уточнення словникового запасу, формування комунікативних умінь, розвиток і корекція мисленневих процесів: аналізу, синтезу, узагальнення, удосконалення слухової й зорової пам'яті, уваги, уваги [15; 16; 17], що дасть змогу сформувати уміння читацької діяльності [7; 8; 9; 20; 21], про які свого часу говорили відомі методисти: А. Аксьонова, М. Гнездилов, Р. Лалаєва, М. Русецька та ін. Неабияка роль в цьому процесі належить батькам щодо розуміння ними значення читання літератури для корекції та розвитку дітей, їхньому впливу на виховання дітей як активних читачів.

Незаперечну роль сімейного виховання розкрито в роботах І.Беха, І.Кона, А.Макаренка, Н.Панкратової, А.Співаковської, Л.Вольнової [2] та ін.

А.Макаренко мету сімейного виховання розглядав у формуванні таких рис і якостей особистості дитини, які допомагають долати життєві негаразди, труднощі й перешкоди. Завдання сімейного виховання вбачав у формуванні емоційної культури і здоров'я дітей, що залежить від батьків. І. Бехом, І. Коном, А. Співаковською доведено, що джерелом розвитку дитини, становлення її як особистості, формування соціальних якостей виступають батьки. Як стверджує І.Бех, батьківська безкорислива любов, піклування, вимогливість і захист забезпечують розвиток та реалізацію дитиною всіх її інтелектуальних і духовних потенцій, поступове входження дитини в розгалужену систему моральних норм суспільства [1, с.8].

Зважаючи на те, що в сучасному глобалізованому суспільстві родинне виховання переживає певну кризу, потребує уваги ставлення батьків до дитини як до особистості, яка формується насамперед у родині [4; 5; 6; 10; 11]. Щодо розумово відсталих учнів, то успішність корекційно-розвиткової роботи з метою подолання недоліків інтелектуального розвитку залежить від активної участі в ній батьків, насамперед від педагогічної компетентності батьків, оскільки саме в родині розпочинається розвиток дитини як особистості. Проте в сім'ях, які виховують розумово відсталу дитину, створюється специфічна ситуація щодо ставлення до дитини. У ставленні до дитини батьки проявляють гіперопіку або індиферентне ставлення, зокрема в родинях не досить благополучних з точки зору матеріального забезпечення. Розрізняють кілька видів спілкування батьків з дитиною: а) дитина наслідує дії дорослого; б) дорослий і дитина співпрацюють разом, активно слухаючи один одного; в) дорослий хвалить дитину, викликаючи в неї бажання продовжувати діяльність.

У дослідженні нас цікавили результати домашнього читання розумово відсталими учнями художньої та науково-пізнавальної літератури. Опитування проводили серед батьків, діти яких навчаються у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей: у школах-інтернатах і в приходящих школах. Тому застосували метод анкетування батьків щодо стану домашнього дитячого читання. Процедура анкетування передбачала відповіді на наступні запитання: 1. Чи читає Ваша дитина вдома літературу? 2. Яку саме літературу читає дитина: художню та /чи науково-пізнавальну? 3. Хто з членів родини забезпечує наявність літератури для дитячого читання? 4. З яких носіїв читає дитина: з паперових (дитячі журнали, книги) чи з електронних носіїв? 5. Який зміст дитячого читання: казки, оповідання, вірші, фентезі тощо? 6. Чи цікавитеся Ви дитячим читанням і як саме це відбувається? 7. Чи перевіряєте Ви розуміння дитиною сутності прочитаного і як саме? 8. Яку літературу читає дитина: пропоновану шкільною програмою чи для «душі»? 9. Як у родині прищеплюють дитині любов до читання художньої і науково-пізнавальної літератури?

Результати дослідження. Аналізуючи результати анкетування батьків, ми отримали змістовні дані. Відповідаючи на перше запитання, переважна більшість батьків (83,5%) відповіла, що вдома діти не читають літератури, оскільки вона відсутня, а також тому, що діти читають у школі, а вдома повинні відпочивати. Лише у 16,5% сімей наявна вдома література для дитячого читання. Незважаючи на такий стан речей, «про науку» бажали читати до 5-6% учнів 7-9 класів, конкретно вказавши напрям: філософія, економіка, історія, право. Батьки, в родинях яких наявна література для дитячого читання, відповіли, що діти, навіть учні 8-9 класів, переважно читають казки, оскільки іншої дитячої літератури вдома немає. На відміну від батьків, учениці 8-9 класів відповіли, що з комп'ютерних носіїв читають «романи про любов».

Цікавим виявився факт, що літературу для дитячого читання у переважній більшості родин постачають не батьки дітей, а старші члени родини – бабусі й дідусі, які купують пресу для себе і водночас «щось для читання онукам, переважно казки». Основна маса опитаних батьків не цікавиться дитячим читанням і не турбується щодо відсутності вдома дитячої літератури.

Відповідаючи на 4-е запитання, окремі батьки (8%) пояснили, що забезпечили дітей електронними носіями – планшетами, ноутбуками тощо, тому їхня діти працюють у школі з електронними носіями. У роботі з творами художньої чи науково-пізнавальної літератури комп'ютерні засоби виступають як чинник модернізації читацької освіти розумово відсталих учнів, забезпечуючи їхню корекцію, розвиток, виховання, стимулюючи пізнавальну активність дітей, підсилюючи мотивацію до оволодіння знаннями й уміннями, сприяють індивідуалізації навчальної діяльності та оволодіння нею. Комп'ютер в руках розумово відсталого учня виконує наступні функції: виступає як наочний посібник, як джерело навчальної інформації: забезпечує можливість коригувати властиві учням порушення психічного розвитку, розвивати мовлення, збагачуючи словниковий запас, формувати естетичні смаки. Водночас ми повідомили батькам, що тривале читання дитиною матеріалу з електронного носія негативно впливає на її фізичний та психічний стан. У дитини розвивається комп'ютерна залежність, формується кліпове мислення, тому необхідно контролювати хід дитячого читання.

У родинях, в яких наявна література для дитячого читання, батьки лише запитували дітей, про кого чи про що вони читають. Водночас не перевіряли, чи вміють діти виділити й запам'ятати з прочитаного головне: про кого чи про що прочитали, що саме прочитали, чому так сталося з героями. Дітям не ставили запитань евристичного спрямування, правильна відповідь на які свідчить про розуміння причинно-наслідкових зв'язків між зображеним у тексті твору, загалом розуміння сутності прочитаного. У дітей не уточнювали уміння користуватися ознайомлювальними видами читання, зокрема не пропонували відшукати відповідну інформацію в тексті, що читають; прочитати заголовки, окремі фрагменти тексту, які сподобалися або чимось зацікавили й запам'яталися. Також батьки не пропонували дітям переказати зміст прочитаного твору або уривок з нього, оскільки не були ознайомлені зі змістом матеріалу, який дитина читала. На восьме запитання батьки не могли правильно відповісти, оскільки не були ознайомлені з програмними вимогами щодо читання дітьми художньої та науково-пізнавальної літератури, у школі жодного разу не поцікавилися, що діти читають з літератури. Лише повідомили, що «дітям подобається читати казки, навіть підліткам. Адже казки усі люблять читати, тому ми купуємо їм як українські народні казки, так і казки зарубіжних авторів». Зокрема батьки дітей з синдромом Дауна – учнів 9 класу, повідомили, що їхні діти-підлітки із задоволенням читають «Рукавичку», «Попелюшку», оскільки інша література для дитячого читання вдома відсутня. Щодо прояву батьками інтересу до дитячого читання, більшість з них, незважаючи на рівень їхньої освіти, не проявляли інтересу до читання дітьми літератури: «Я не запитую, про що моя дитина читає. Він сам підходить до мене і розповідає про кого чи про що читає книжку». Окремі з батьків лише запитували дітей, чи прочитали вони домашнє завдання з літератури.

Досить примітивними виявилися відповіді щодо заохочення батьками дітей до читання художньої і науково-пізнавальної літератури: «Як заохочуємо? В основному говоримо, щоб читали, щоб були розумними». Прикро, але лише одиниці з опитаних батьків відвідують з дітьми місцеву бібліотеку, водять дітей до книжкових магазинів, на виставки книжок, де купують їм дитячу літературу, яка дитині сподобалася, зацікавила її насамперед змістовними ілюстраціями, оскільки змісту книжки дитина ще не знає. В цих родинах організують перегляд дитячих мультфільмів та читання літератури про героїв переглянутих мультфільмів. Окремі батьки повідомили, що організують «години читання», інсценізації прочитаного дітьми, пропонують дітям намалювати героїв прочитаних творів або відтворити епізоди, що сподобалися. Звичайно, розумово відсталим дітям, навіть підліткам, важко виконувати таку роботу, але батьки їм допомагають. Водночас батьки переконуються, чи немає порушень дрібної моторики у дітей, оскільки навіть підлітки часто страждають тремором рук, що заважає їм якісно виконувати дрібну роботу. Зважаючи на це, ми наголошували батькам щодо врахування психофізичних особливостей розумово відсталих дітей: зниження і нестійкості інтересу до читання літератури, недостатня сформованість навички читання, зокрема таких її складових, як правильність і виразність; недостатність пізнавальної активності; відсутність самоконтролю у процесі виконання завдань з читання; труднощі утримання в пам'яті програми дій у процесі читацької діяльності. Рівень ставлення дитини до самостійного читання залежить від сформованості педагогічної компетентності батьків, особливостей сімейного мікросоціуму.

Як свідчать результати нашого опитування, більшість батьків потребують консультативної допомоги щодо того, як розвивати зв'язне мовлення дитини, як організувати читання дитиною літератури. Адже різні сенсорні системи (візуальна, аудіювальна, кінестетична) розвиваються у дитини нерівномірно. Така особливість визначає спосіб сприймання інформації, запам'ятовування й відтворення знань та умінь. За наявності певних розладів зору, слуху, мови, інтелекту уповільнюється процес формування мислення, мовлення, пам'яті, уяви тощо як вищих психічних функцій. Стає неможливим повноцінне спілкування дитини з дорослим, що призводить до її недорозвитку. Батьки не звертають увагу на рівень сформованості активного ставлення дитини до читання літератури. Між тим ставлення є показником сформованості певної оптимальної установки, відповідної спрямованості психічного процесу. Серед чинників, що забезпечують вироблення даної установки, провідна роль належить методам впливу батьків на формування свідомого ставлення дитини до читацької діяльності, а одним із показників активності дитини виступає рівень її самостійності. Л.Виготський розглядав ставлення дитини до середовища як важливу ланку ситуації розвитку, вказуючи на нерозривний зв'язок афекту й інтелекту та вплив афекту на розвиток інтелекту дитини.¹

Виховуючи інтерес до читання літератури, радили батькам краще не читати дитині, зокрема у підлітковому віці, а розповідати, зосереджуючи її увагу на ілюстраціях. Така робота забезпечує емоційний контакт з дитиною: її поведінка, вираз обличчя, очей свідчать, чи розуміє вона те, що слухає, чи зацікавлює це її, викликаючи позитивні емоції.

Література:

1. Бех І.Д. Особистість народжується в сім'ї / І.Д. Бех // Початкова школа. – 1994. – №2. – С. 8–10.
2. Вольнова Л. М. Батьківська сім'я як соціально-педагогічний чинник деліквентної поведінки неповнолітніх / Вольнова Л. М. // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова [Текст]. – 2010. – Вип. 10. – С. 212-214. (Серія 11).
3. Выготский Л.С. Собрание сочинений : в 6 т. / ред. А.М.Матюшкина. – Т.3. Генезис высших психических функций. – М. : Педагогика, 1983. – 368 с.
4. Кравець Н.П. Використання батьками усної народної творчості під час підготовки дитини до оволодіння читанням і письмом / Н.П.Кравець // Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: поради батькам / за ред.. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. – К. : Науковий світ, 2005.– С. 185 – 200.
5. Кравець Н.П Використання комп'ютерних технологій у процесі роботи розумово відсталих школярів з творами художньої літератури / Н.П.Кравець // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – №1/69 січень-лютий-березень. – С. 28–37.

6. Кравець Н.П. Евристичний метод на уроках літературного читання у роботі з розумово відсталими учнями : зб. наук. пр. / Н.П. Кравець // Серія соціально-педагогічна / за ред. В.О. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський: ПП. «Медобори-2006», 2012. – 404 с. – Вип. XX1. В двох частинах. Ч. 2. – С. 139–148. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11694>.
7. Кравець Н.П. Корекційна робота з розумово відсталими учнями на уроках літературного читання : навч. посіб. / Н.П.Кравець. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016. – 199 с.
8. Кравець Н.П. Літературні ігри і виховання розумово відсталих учнів як активних читачів / Н.П. Кравець. // Актуальні питання корекційної освіти : зб. наук. пр. / за ред. В.М.Синьова, О.В.Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП. Медобори-2006, 2015. – Том I. – С. 155–173.
9. Кравець Н.П. Особистісний розвиток молодших школярів з порушеннями інтелекту в умовах сім'ї засобами художньої літератури / Н.П.Кравець // Діти з особливими потребами в початковій школі: поради батькам. Книга 3 ; за ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. – К. : Науковий світ, 2006. – С. 154–174.
10. Кравець Н.П. Підготовка руки до письма / Н.П.Кравець // Дошкільне виховання. – 2003. – №10. – С. 18– 19.
11. Кравець Н.П. Метод творчого читання і формування читацької діяльності розумово відсталих учнів / Н.П. Кравець // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – Вип.21 ; відп. ред. В.М.Синьов. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. –С.119–124.
12. Лалаева Р.И. Нарушения устной речи умственно отсталых школьников и способы их коррекции / Р.И.Лалаева. – М. : Просвещение, 2001. – 276 с.
13. Макаренко А.С. Воспитание в семье / А.С.Макаренко. – М. : Просвещение, 1985. – 236 с.
14. Панкратова Н.В. Социальный и биологический аспекты родительства / Н.В.Панкратова // Социс, 2006. – №10 (270). – С.116–123.
15. Петько Л.В. Англійська мова для студентів-психологів та дефектологів. Дидактичний матеріал для практичних занять та самостійної роботи студентів з іноземної мови зі спеціальностей: 6.010105 «Корекційна освіта (за нозологіями)», 6.030102 «Психологія», 6.030103 «Практична психологія»: навч. посібник для студентів, магістрантів, аспірантів. – К. : Талком, 2015. – 160 с.
16. Петько Л.В. Активізація творчого розвитку особистості учнів як фактор педагогічної майстерності вчителя іноземної мови / Л.В.Петько // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 2. – С. 99–103. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7840>
17. Петько Л.В. Професійно орієнтовані технології навчання ІМ як засіб формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету / Л.В.Петько // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: зб. наук. пр. – Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2015. – Вип. 18. – С. 179–188. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8391>
18. Спиваковская А.С. Как быть родителями: (О психологии родительской любви) /А.С.Спиваковская. – М. : Педагогика, 1986. – 160 с.
19. Узлов Н.Д. Удовлетворенность браком, семейная адаптация, и сплоченность в семьях с детьми и без детей / Н.Д.Узлов // Семейная психология и семейная терапия, 2011. – №1. – С.24- 33.
20. Kravets N.P. Readiness of Mentally Retarded Pupils-Teenagers to the Reader's Activity Mastering /N.P. Kravets //Intellectual Arhive. – 2015. – Volume 4. Num. 4 (July). Series "Education & Pedagogy". – Toronto: Shiny Word Corp. – PP. 123–136. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8413>
21. Kravets N.P. Accounting for conditions affecting the reading activity of mentally retarded students / N.P. Kravets // «Economics, management, law: socio-economic aspects of development»: Collection of scientific articles. – Edizioni Magi. – Roma, Italia, 2016. – PP. 226–229. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10513>
22. Kravets N.P. Factors that complicate the reading activity of mentally retarded Students /N.P.Kravets // Economics, management, law: realities and perspectives: Collection of scientific articles. Psychology, Pedagogy and Education. – Les Editions L'Originale, Paris, France, 2016. – P. 252. – PP. 451–455. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10518>

